

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ Й СЛОВ'ЯНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**ПРОБЛЕМАТИКА І ПОЕТИКА ДЕТЕКТИВНИХ ТВОРІВ
ЄВГЕНІЇ КОНОНЕНКО «ІМІТАЦІЯ» ТА ОЛЬГИ ТОКАРЧУК
«ВЕДИ СВІЙ ПЛУГ ПОНАД КІСТКАМИ МЕРТВИХ»**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: студентка ІІ курсу 201М групи
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.01 Українська мова та
література
Тимошенко Владислава Юріївна

Керівник : кандидатка педагогічних наук,
доцентка Бондаренко Л.Г.

Рецензент : кандидатка філологічних наук,
доцентка кафедри публічного управління,
права та гуманітарних наук
Херсонського державного
аграрно-економічного університету
Матусяк Г.І.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Дискурс детективного жанру в сучасній літературі	6
1.1. Специфіка сучасної жіночої прози в детективному просторі.....	6
1.2. Жанрова своєрідність сучасних детективних творів.....	13
РОЗДІЛ 2. Особливості детективних романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук	20
2.1. Проблематика детективів «Імітація» та «Веди свій плуг понад кістками мертвих».....	20
2.2. Поетика романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук.....	30
ВИСНОВКИ	39
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42

ВСТУП

Актуальність роботи. Сучасний український літературний процес характеризується трансформаційними явищами та творенням нової художньо-образної парадигми авторського мислення та форм творчості, що суголосні з європейськими тенденціями розвитку літератури. «Жіноча проза» як явище в сучасному літературознавстві є категорією неоднозначною та стосується здебільшого гендерного авторства художнього тексту. Проте водночас жіноча проза стає своєрідним пластом літературного потоку, що має свою специфіку та втілюється в окремому дискурсі вітчизняної та світової літератури. Жіночі детективні твори також характеризуються особливим типом зображення кримінальних подій та їх розслідування.

Жіноча проза була об'єктом вивчення таких науковців, як В. Агеєва, М. Крупка, Л. Таран, Т. Тебешевська-Качак, С. Філоненко, Р. Шмельова, Р. Харчук та ін. Особливості українського детективного жанру, в тому числі і жіночого вивчали О. Афанасьєв, Л. Бондаренко, І. Василенко, Т. Гуляк, Д. Коваленко, Г. Крапівник, А. Титюк, Г. Шовкопляс та ін. Роман Євгенії Кононенко «Імітація» аналізували О. Бойченко, О. Брайко, Л. Волощук, У. Гамоліна, О. Соловей, Н. Зборовська та ін. Твір «Веди свій плуг понад кістками мертвих» Ольги Токарчук розглядали О. Мохначова, А. Полторацька, Н. Стахнюк та ін. Порівняльний аналіз поетики та проблематики детективів Є. Кононенко та О. Токарчук робиться вперше, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Магістерська робота виконана в Херсонському державному університеті на кафедрі української й слов'янської філології та журналістики в рамках комплексної науково-дослідної теми «Поетика художнього тексту» (державний реєстраційний номер 0119U101836).

Метою дослідження є аналіз проблематики і поетики детективних творів Євгенії Кононенко «Імітація» та Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих».

Для досягнення мети визначаємо **завдання**:

- вивчити специфіку сучасної жіночої прози в детективному просторі;
- з'ясувати жанрова своєрідність сучасних детективних творів;
- дослідити проблематику детективів «Імітація» та «Веди свій плуг понад кістками мертвих»;
- проаналізувати поетику романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук.

Об'єктом дослідження нашої роботи є детективні твори Євгенії Кононенко «Імітація» та Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих».

Предметом дослідження є поетика та проблематика романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук.

Методи і прийоми дослідження. У роботі використано герменевтичний, культурно-історичний методи з метою дослідження розвитку детективних жанрів та становлення жіночого детективного письма. Проблематика та поетика романів Євгенії Кононенко «Імітація» та Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» аналізувалися за допомогою зіставного, контекстуального та інтертекстуального методів. Також використовуються методи аналізу та синтезу, завдяки яким опрацьовано теоретичний та практичний матеріал для формулювання висновків.

Наукова новизна одержаних результатів. У кваліфікаційному проекті вперше робиться спроба порівняльного аналізу проблематики та поетики детективів Євгенії Кононенко «Імітація» та Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». Удосконалено теоретичне

осмислення специфіки жіночої детективної прози та жанрових різновидів сучасних детективів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання для навчальних дисциплін у закладах вищої освіти («Сучасна українська література», «Історія зарубіжної літератури», «Літературна компаративістика» та ін.), при проведенні факультативних занять в загальноосвітній школі, для підготовки спецкурсів, спецсемініарів, написання курсових робіт та кваліфікаційних проектів на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» та «магістр».

Апробація результатів дослідження. Участь у 2-х науково-практичних конференціях:

1. Всеукраїнська науково-практична конференція «Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. X Волошинські читання» (Київ, 8 грудня, 2022 р.).
2. IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах» (Київ, 27 квітня 2023 р.).

Публікації.

1. Тимошенко В. Особливості вивчення детективного твору Євгенії Кононенко «Імітація» у закладі вищої освіти. *Шкільна літературна освіта: традиції і новаторство. X Волошинські читання: збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Т.О. Яценко.* Київ : Інститут педагогіки НАПН України, 2022. С. 267-271.
2. Тимошенко В. Особливості вивчення творів детективного жанру у закладах вищої освіти. *Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах : збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (27 квітня 2023 р.) / укладачі: А. Ю. Вітченко, А. О. Мельник.* Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2023. С. 139-141.

3. Тимошенко В. Проблематика роману Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Магістерські студії. Альманах*. Вип. 23. Херсон – Івано-Франківськ: ХДУ, 2023. С.85-89.

Структура дослідження: вступ, 2 розділи, 4 підрозділи, висновки та список використаних джерел, що містить 41 позицію. Основний текст викладено на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ДИСКУРС ДЕТЕКТИВНОГО ЖАНРУ В СУЧАСНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Специфіка сучасної жіночої прози в детективному просторі

Початок третього тисячоліття ознаменувався вагомими змінами, що спровокували появу нового типу культури, де основоположними є аспекти гендерної рівності. Зростання кількості художніх творів, написаних жінками, створює підвалини для того, щоб жіночий соціокультурний досвід зайняв належне місце в сучасному літературному процесі.

Літературознавиця В. Агеєва вважає, що жінки-письменниці «часто гостріше відчували застійність літературного процесу й усієї духовної атмосфери (і це можна пояснити, крім всього іншого, ще й могутнішим впливом зужитої традиції на них, більшою залежністю, тіснішими рамками, в які завжди заганяє жінку патріархальне суспільство) – так само, як і необхідність ціннісної переорієнтації. Вони були незрідка сміливіші й радикальніші за метрів-чоловіків, хоча на жінок сильніше тисли патріархальні обмеження й табу» [29, с. 11].

У монографії «Сучасна українська проза. Постмодерний період» літературознавиця Р. Харчук вказує: «У сучасній українській прозі окреме місце займають твори, написані жінками. Їх вирізняють не тільки увага до жінки і жіночих проблем чи виразно жіночий погляд на світ і важливі проблеми сучасності. Жіноча проза – це інший стиль мислення і письма, інша манера мовлення, інший тон» [34, с. 122].

У сучасному літературознавстві розрізняють поняття «жіноча проза» та «жіноче письмо». Жіночою прозою Л. Таран називає «тексти, написані жінками в традиційному ключі», а жіночим письмом – «тексти, де автор-жінка артикулює специфічні жіночі відчуття, сприйняття світу, переживання тощо» [28, с. 171]. Дослідниця жіночого письма також зауважує: «Є проза, написана жінками, і проза, яка артикулює власне-

жіночий досвід. Уточню: до першої відношу таку, котра улягає стереотипам традиційного письма і змальовує світ жінки як такий, що не мислиться поза світом чоловіків, до другої – твори, що змальовують самодостатність жінки» [27]. Т. Тебешевська-Качак відзначає, що жіноче письмо визначає риси стилю мисткинь, до яких відносяться: «жіноча суб'єктивність, сповідальність, відвертість, автобіографічність, емоційність, ліризм, жіноча модель образної та наративної систем тощо» [29, с. 6]. Таким чином, сучасна жіноча література актуалізує новий тип досвіду художньої культури, що охоплює мовний та художній простори. Жіноча проза може вважатися окремим своєрідним художнім явищем, що визначає інший підхід до літературної творчості.

На думку М. Крупки, фемінний дискурс з'явився в українському літературознавстві завдяки таким чинникам: «суцільний патріархат, який панував у мистецтві (частково винятком є творчість Марка Вовчка, Ганни Барвінок, Олени Пчілки); концепція фалогоцентризму (філософії, заснованої на владі рацію, на чоловічому типі мислення, на традиціоналізмі культури); опозиція: чоловік – жінка; бажання жінки самоствердитися інтелектуально і творчо (подолати явище “маргіналізації жінки”)» [19].

Т. Гуляк, звертаючи увагу на поліфонічність та синтез межових характеристик кількох різних жанрів у жіночій прозі, вважає, що жанрові моделі взаємопов'язані та «інтегруються в жіночу прозу з рисами інтелектуалізму, психологізму, ідеологізму, зі світоглядом письменниць, який може наповнюватися як феміністичними, так і антифеміністичними ідеологемами. Важливими мотивами сучасної жіночої прози є також специфіка життя у великому місті, професійна діяльність представниць фемінного гендеру» [11, с. 154]. Поряд із розважальною функцією творчість жінок у сучасному літературному просторі виконує також пізнавальну та культуротворчу функції, сприяючи розповсюдженню українськомовного якісного продукту.

Жінка-авторка генерує художні образи та ідеї, а тому є культурним феноменом та рівноправним суб'єктом процесу творчості. Багато дослідників наголошують на певній «іншості» жінки, що дозволяє говорити про гендерну своєрідність літературних текстів. Жіноча проза наділена конкретними специфічними ознаками, котрі лежать в основі так званої «жіночої реальності». Такими ознаками можна вважати «надмірну діалогічність, синкретизм у використанні літературних жанрів (так зване «зрощення жанрів»), тенденцію до імітації усного мовлення на письмі (легкий ритм, постійне використання питань, вигуків тощо), акцентування внутрішнього мовлення героїв, потяг до натуралізму, автентичності у зображенні жіночої фізіології, деструкцію часово-просторових координат, ігнорування зовнішніх/внутрішніх меж в зображенні закритих місцевостей або, навпаки, безкраїх просторів, поцінування внутрішнього часу (суб'єктивного, щоденного), протиставленого тривалості, протиставлення теперішнього майбутньому або минулому» [35, с. 349].

Однак жіноча проза також залишає і традиційний підхід до художньої творчості. Т. Тебешевська-Качак визначає 4 рівні традиційності текстів українських літераторок: «1. Соціологізм, оперування міметичними принципами художнього зображення людини і світу, типова точка зору. 2. Дотримання внутрішньої змістової і формальної структури та відповідного завдання вибраного конкретного жанру (не виключено уже традиційне взаємне проникнення та синтез жанрів). 3. Послідовність у сповідванні певного стильового апробованого попередниками напрямку. 4. Використання усталених принципів образо- та характеротворення, нараційної структури твору» [29, с. 16]. Багатоаспектність поняття традиційності зумовлює індивідуальність стилю та різновекторність його прояву у кожній з авторок.

Детективний жанр не став винятком, адже в кінці ХХ століття на перший план вийшли літераторки з особливим підходом до зображення моделей поведінки та дійсності. Жіночий детектив не стільки визначає стиль автора, скільки проявляє специфіку художнього твору, в якому домінують синтез пригодницького та психологічного аспектів, змінюється поетика, стиль, манера, мовні особливості тощо.

Оскільки кримінальні історії в добу соцреалізму були під забороною, що диктувалося ідеологією відсутності злочинності в соціалістичній державі, то жанр детективу на теренах України розвивався повільно і пробивав свій шлях довго та не без труднощів. Відповідно і жіноча детективна проза була змушена за короткий час надолужувати «пропуски» свого становлення, зробивши стрибок від класики до постмодернізму та поєднуючи національні й загальноєвропейські традиції. Серед сучасних письменниць цього жанру можна назвати Л. Демську, Д. Дідковську, К. Ковальську, Є. Кононенко, Т. Корольову, М. Меднікову, Н. Очкур, І. Потаніну, І. Роздобудько, Н. Сняданко, Н. Тисовську, Н. Шевченко та ін.

Активний розвиток жіночого детективу припадає на рубіж ХХ – ХХІ століть. Оскільки читацький інтерес до такої літератури продовжує невпинно зростати, то відбуваються процеси трансформації всіх жанрів масової культури, у котрій важливе місце посідає феміністичний детектив, що відповідає багатьом викликам часу та допомагає переосмислити сучасні реалії життя. Саме ця детективна проза сприяє гармонізації буття, самореалізації та самоідентифікації жінки в суспільстві.

Оскільки межі детективу на сучасному етапі розвитку літератури розмиваються, А. Титюк відзначає, що розслідування злочинів у жіночих творах відходить на другий план – «воно замінюється довгими розповідями про життя взагалі. Досить часто провідне місце посідає любовна лінія» [31, с. 89]. Традиційні методи розслідування також

замінюються новими, видозмінюється й правова процедура під пером письменниць, що впливає на підвищення естетичного рівня твору. С. Роуланд наголошує на структурних та гендерних змінах детективного жанру, що «виражається у зображенні особистої слабкості та уразливості» [40, с. 19]. А Х. Бергмен зазначає, що «звичайні чесноти героїні, такі як покірність і пасивність, були замінені рішучістю та самостійністю мислення» [38, с. 89].

Підкреслюючи феміністичний компонент у жіночому детективному романі, Т. Гуляк відзначає, що прояв жіночого письма в цих творах найбільше та найяскравіше полягає «у використанні вставних конструкцій, які мають дві основні функції: емотивну і деталізуючу» [12, с. 475]. Також дослідниця акцентує увагу на тому, що головні героїні детективного жанру під пером літераторок постають вольовими, самодостатніми, освіченими, однак «вони не схильні до самозамилування чи хизування, а навпаки, часто мають бунтівний характер, запальну вдачу і бажання самоудосконалюватися» [12, с. 471].

Розвиток жіночої прози зумовив загальні зміни у зображенні модерної героїні. Так, В. Агеева відзначає новий підхід до відтворення героїні твору: «Її статус тепер визначається й освітою, фахом, політичними переконаннями, вкоріненістю у ті чи інші суспільні структури. Назагал ці зміни можемо пов'язувати зі зміщенням перспективи, точки зору на зображуване: жінка перестає бути лише об'єктом, побаченим ззовні, з іншої системи ціннісних координат, перестає бути чимось маргінальним щодо незмінного центру – світу чоловіків. Цю зміну у модерній літературі важко переоцінити, адже жінка в ній нарешті могла почуватися відносно самодостатньо, розкриватися зсередини, поза своїми стосунками з чоловічим світом» [1, с. 13]. Таким чином, нова героїня відстоює права гендерної рівності у суспільстві та літературі.

Жіноча детективна проза вирізняється жанрово-композиційними та стилістичними особливостями, феміністичним спрямуванням, зануренням в психологічний стан героїв тощо. Синтез ознак любовного, авантюрного та психологічного романів також притаманний цим творам. Як підкреслює Т. Бовсунівська, «детектив стає жіночим через переживання в оповіді сентиментальної частини, а також перенасиченість зайвою інформацією, різного характеру докладними описами, які дуже часто виконують ключову роль у розслідуванні справи» [3, с. 324]. Таким чином, можна говорити про еkleктичний характер цих творів, адже в них поряд з елементами детективної нарації простежуються риси інших літературних жанрів – любовного, психологічного, філософського романів тощо, котрі органічно переплітаються в канві художнього тексту та зумовлюють типовий жіночий прозовий простір.

Фемінні твори здебільшого в центрі твору ставлять жінку-героїню, яка вирішує, окрім екзистенційних проблем (а в детективній прозі – кримінальних), ще й гендерні питання. Саме тому жіночі твори можна з упевненістю назвати масивом літературного процесу, що полягає не тільки в статі автора, а й в особливому жіночому світогляді, певних поглядах на реалії сьогодення та буття, що транслюють соціально-психологічні аспекти фемінності. Т. Гуляк відзначає вихідні положення жіночої прози, зумовлені постмодерністськими тенденціями: «гру без правил, тотальні іронію та гротеск, не менш тотальне зображення абсурду, сприйняття своєї епохи як “присмерку цивілізації”, “кінця історії”, як часу, коли поступ людства спинився чи рухається по колу, наскрізний прийом, що виникає як вираження “кінця стилю”, – повторення вже зроблених сюжетних ходів, пародіювання та стилізація дискурсів, варіації на теми вже створених образів» [11, с. 155].

Жіночий стиль мислення притаманний також детективному жанрові, про що свідчать прозові твори сучасних українських

письменниць. Серед них можна назвати такі: «Ескорт у смерть» І. Роздобудько, «Обіцяю не вбивати» Д. Дідковської, «Смерть біля скляного Струменя» І. Потаніної, «Літо психіатра» Л. Демської, «Імітація» та «Зрада» Є. Кононенко, «Правила гри» А. Серової, «Під знаком шаманського бубна» Н. Тисовської та ін. У жіночих детективах, за Т. Гуляк, «побутові та особистісні елементи поєднуються з універсалізмом та філософічністю, набуваючи під пером авторок своєрідних ознак, закорінених у національній традиції» [11, с. 155]. Д. Коваленко вважає, що романи І. Роздобудько «популярні і характеризуються високою читабельністю. Читач знаходить у них пригоди й кохання, напружені інтриги й звужений обрій уявного світу» [14, с. 144]. Її твори мають фантазійні елементи. Я. Голобородько зазначає: «У її текстах обов'язково настає момент, коли розправляються крила фантазії й розпочинається політ. І цей політ завжди приводить до моделювання уявлюваної реальності, яка або проростає в свідомості дійових осіб, або ж її зображено як зовнішню художню ймовірність» [13, с. 176].

Зауважуючи неоднорідність явища українського жіночого детективу, Т. Гуляк за стильовими ознаками умовно розділяє їх «на науково-фантастичний, іронічний, інтелектуальний, соціально-психологічний, містичний та поліфонічний» [11, с. 155]. До науково-фантастичного напряму дослідниця відносить роман «Правила гри» А. Серової, що вважає першим українським жіночим детективом. Іронічним детективом літературознавиця вважає роман «Учора і завжди» Н. Очкур, де реалізована моралізаторська функція. Інтелектуальними жіночими детективами Т. Гуляк називає романи «Крута плюс» М. Меднікової та «Імітація» Є. Кононенко, що характеризуються карколомними сюжетними колізіями. Соціально-психологічним детективом є романи «Обіцяю не вбивати» Д. Дідковської та «Літо психіатра» Л. Демської. До містичного субжанру

відноситься роман «Три таємниці Великого озера» Н. Тисовської, де присутні нявки та інші міфологічні істоти. Поліфонійні романи представляють детективи І. Роздобудько, серед яких можна назвати «Пастка для жар-птиці (Мерці)», психологічний трилер «Ескорт у смерть», авантюрний жіночий роман «Останній діамант міледі», «Перейти темряву», ретро-детектив «Подвійна гра в чотири руки».

Отже, жіночі детективи відзначаються наслідуванням патріархальних концепцій, а також розвитком феміноцентричності, особливого підтексту тощо. Детективні твори сучасних письменниць відзначаються новаторським підходом в описі розслідувань кримінальних справ.

1.2. Жанрова своєрідність сучасних детективних творів

У сучасному літературному процесі відповідно до постмодерної свідомості спостерігається поєднання так званих «високих» і «низьких» жанрів, «елітарних» та «егалітарних» (масових), тобто руйнується опозиція «центральної» і «маргінальної» явищ. Бестселерні книжкові видання постають потужним засобом впливу на читача, зокрема на його стереотипне сприйняття описуваних подій, впізнавання відомого, формування примітивних смаків тощо, що відноситься до пасивного читацького споживання.

О. Брайко відзначає, що у «такій рецептивній системі література перетворюється на афективний засіб маніпуляції масовою свідомістю через тиражування структурних і знакових текстових засобів, здатних стимулювати в читача психічний стан гравця, азартного вболівальника чи медіума текстових емоційних імпульсів» [6, с. 48]. Проте існує й інший погляд на бестселери, адже вони можуть актуалізувати та естетично перетворити життєвий досвід реципієнта, поєднати буденні комунікативні потреби читацької аудиторії та засоби культурного задоволення.

В сучасному українському письменстві, за О. Брайко, «бестселер може стати перспективним різновидом “літератури швидкого реагування” на нові соціокультурні реалії. Ця проза залучає пересічного читача в україномовний книжковий простір, формує його вподобання, розвиває аналітичні рецептивні здібності й “ смак до письма” шляхом вироблення стійкого “задоволення від тексту” (за термінологією Р. Барта), причому цей текст мінімально дистанційований від актуального історичного хронотопу» [6, с. 48].

А. Титюк називає детектив особливим жанром, «межі якого прокреслені дуже чітко і який ставить письменникові, що працює в цій галузі літератури, жорстко виражені вимоги як щодо тематики твору, так і щодо композиції, стилю, вибору оповідача і інших елементів його форми» [30, с. 123]. Л. Бондаренко до складових детективу відносить: «виявлення злочину, методичний збір доказів та показів свідків і проведення власне розслідування» [5]. Жанр детективу передбачає наявність загадки в сюжетній канві, а злочин не завжди є обов'язковим компонентом, оскільки існує багато творів, наприклад, про Шерлока Холмса, де злочин узагалі відсутній.

У детективному тексті наявні два типи мислення – злочинця і розслідувача. Як правило, задум злодія вважається йому бездоганим, але сюжетні колізії доводять протилежне. Бо навіть якщо поліція чи детектив не можуть розкрити злочин, то це не означає, що знайдеться хтось розумніший, допитливіший, хто зможе це зробити. Інколи випадкові обставини стають причиною розкриття злочину. Також варто зауважити, що не завжди у детективному творі винуватець несе покарання за свої вчинки, інколи він їх уникає.

Слідуючи за Т. Гармаш-Роффе, Г. Крапівник наголошує на наступних ознаках детективного жанру, що вважаються обов'язковими: «логіка (логіка розслідування, логіка висновків), фактура (де повинна бути наявною правда речей, фактів і обставин, з якими детектив має

справу; закон детективу декларує, що реципієнт не може бути більш розумним ніж детектив), і психологія (або психологіка, подолання страху перед смертю, катарсис)» [17, с. 37-38]. Дослідниця також зауважує, що детективам характерні парадоксальні аспекти: «В передумовах до розслідування обов'язково є певне логічне протиріччя, що представляє собою відхилення від норми, помилку, форму девіації. При цьому парадокс розв'язується діалектично, коли теза – антитеза стають відносно можливими і істинними» [18, с. 31].

Однак у більшості випадків літературознавці і критики детермінують детектив як кримінальний жанр, у котрому є місце детективній формулі з її характерними елементами: «діючими особами, подією злочину, його розслідуванням або міфологічним мандруванням героя, обов'язковим *suspense*, який приковує до себе увагу читача й не відпускає до кінця детективної історії» [17, с. 37]. Субжанр *crime fiction* стосується реальної дійсності і є близькою для буденного життя читача, який, по ідеї, має отримувати задоволення від процесу розгадування таємниці, інтелектуального акту.

Таке розкриття темних, табуйованих, незрозумілих аспектів культурного життя для сучасного реципієнта і є важливою складовою детективного жанру, що забезпечує виконання просвітницької та компенсаторної функцій. Г. Крапівник з цього приводу пише: «І зброя, і секс, і насилля, і жорстокість мають тут особливе значення з культурної і психологічної точки зору, є об'єктом переносу внутрішнього психологічного болю й агресії (маніфестації феномена ресентименту), а також сублімованих бажань окремої особистості» [17, с. 37].

Детективний жанр постійно розвивається, розширює та урізноманітнює свої межі, що відбувається, на думку Г. Крапівник, «за рахунок загального розвитку літератури і поступового переходу від класичного детективу до *dime* і *hardboiled* детективу, до екранізацій в

стилі film noir і далі до сучасних трилерів, бойовиків, поліцейських фільмів, серіалів і навіть мелодрам з елементами детективу» [17, с. 37].

У масовій літературі формально-змістовим компонентом жанру постає сюжет, що вважається подієво-значеннєвою домінантою художнього тексту, в котрій знаходять свій вияв морально-психологічні чинники поведінки та взаємодії людей, що є легко впізнаваними для читача. Протосюжети є характерними для масової літератури та апелюють до стереотипного мислення. Протожанри як ядро жанрового зразку лежать в основі виникнення нових жанрів. Н. Копистянська відзначає, що в жанрі «складається своя ієрархічна кодифікація компонентів, виділяється домінанта, що підпорядковує собі компоненти більш значущі, а вони у свою чергу підпорядковують собі дрібніші. Єдність у жанрі змісту і форми досягається не простою відповідністю, а боротьбою, притяганням і відштовхуванням, гармонією і дисонансом» [16, с. 28]. Продукти масової літератури відносяться до різних жанрів, серед яких можна назвати іронічний та шпигунський детективи. Проте не слід забувати про явище гібридизації, що стосується змішування жанрових формул або канонів, ухилення від норм тощо.

Гібридизація детективного жанру, за Г. Крапівник, відбувається відповідно до певних напрямків. Такими напрямками літературознавиця називає «гендерні особливості (стать автора, головного героя, цільової аудиторії), національні особливості (перш за все, мовні і ментальні), темпоральні (час, коли написаний детективний текст, знятий фільм або розроблена гра), інтелектуальні вимоги до читача (розподіл між умовно високим і умовно таки низьким), наявність метафізичного компоненту (і його контраст з жорстким реалізмом), відношення художнє-нехудожнє або fiction-non-fiction і т.д.» [17, с. 38]. Окрім того, дослідниця до видів гібридизації детективу відносить product placement, що являє собою прихований рекламний текст, у якому створюється ілюзія індивідуалізму та ототожнення читача з героєм.

Також постмодерний період літературного процесу характеризується поєднанням різних жанрових складових. Масова література використовує цей засіб для комерціалізації видань. Непоодинокими є випадки, коли детективна лінія є лише однією із багатьох інших сюжетних ліній, що варіюються від жахів до мелодрам. Детектив може бути багатомірним феноменом, в котрому десакралізується та деміфологізується модерна реальність і водночас відбувається авторська міфотворчість. Міф, на думку Г. Крапівник, є важливим для цього жанру, адже «ця архетипова основа будь-якого детективного твору робить його гетерогенним, гібридним жанром. Гібридизація детективу, – як вважає дослідниця, – є проявом прагнення адресантів до збільшення різноманіття створюваних світів і текстів» [17, с. 38]. Творення диверсифікації художнього тексту в цьому жанрі відбувається за рахунок виходу за межі детективної лінії, різних крос-жанрових елементів, широкому колу антропологічних та екзистенційних проблем, що порушуються у творі.

Детективний жанр сприяв активному розвитку масової культури, адже ці твори сприймаються читачем своєрідною грою, у котрій треба знайти істину, розв'язати задачу. «В рамках детективного жанру гра може виникати й в ускладненні самої форми твору. Інтертекстуальність створюваних сучасних постмодерних детективів дає авторові змогу грати не тільки зі своїм читачем, але й з претекстом, його автором, простором і часом первинного твору» [17, с. 38].

Гібридизація детективного жанру відбувається також завдяки впливу на нього інших культурних продуктів, зокрема, телевізійних ток-шоу, де застосовуються детективні формули, відбувається реальна гра в повсякденному житті суспільства в цілому або окремої людини. Якщо брати до уваги кінематограф, то глядачі переситились естетикою шокуючого і сприймають терористичні події як театралізоване дійство. Завдяки цьому «відбувається гібридизація і функцій детективу –

інформативної і розважальної (так званий інфотейнмент)» [17, с. 39]. Окрім того, гібридизація жанру детективу відбувається також за рахунок перекладів творів іншою мовою, що дещо пристосовує текст до цільової аудиторії з іншою культурою.

На сьогоднішній день в українському літературознавстві не існує повної або однозначної класифікації детективів. Підлягає сумніву виділення, наприклад, постмодерністського детективу, оскільки риси постмодернізму так чи інакше притаманні більшості сучасних творів. Ми спробували систематизувати субжанри українських детективних творів:

- власне жіночий детектив (Д. Дідковська, І. Потаніна, К. Ковальська);
- феміністичний неонуар (А. Серова);
- інтелектуальний жіночий детектив (Є. Кононенко);
- детективний трилер (І. Роздобудько);
- містичний детектив (Н. Тисовська);
- іронічний детектив (А. та С. Литвинові);
- ретро-детектив (В. та Н. Лапікури, А. Кокотюха, І. Роздобудько);
- авантюрний жіночий роман (І. Роздобудько).

Також у сучасній літературі побутують соціальний, психологічний, пригодницький, виховний, сентиментальний, фантастичний, історичний, політичний детективи.

О. Афанасьєв та І. Василенко щодо іронічного детективу зауважують, що іронія притаманна більшості детективних творів, але «для чистоти жанру необхідно, щоб іронічно була представлена свята святих детективу – сама робота сищика. Таке завдання дуже непросте, тому до жанру іронічного детективу часто відносять і пародію, і просто детективні твори з надлишком смішних ситуацій. Останнє нерідко спостерігається тоді, коли непрофесіонал, особливо жінка, веде розслідування. Але суть розслідування в цих творах завжди

відрізняється небезпекою і серйозністю, в кінцевому рахунку логічністю і строгістю, до того ж високою моральністю, а з цих приводів іронізувати не так просто» [2, с. 113]. Сюжет у таких творах має ігровий характер та пропонує читачам варіації щодо розв'язки ситуації.

Для інтриги читача детективні сюжети автори вибудовують на «замовчуванні того, що є найважливішим – причина смерті чи обставини злочину – впродовж наративу, поки ми не дійдемо до розв'язку. Це є основним наміром детективу – тримати читача заінтригованим, поки вся необхідна інформація не буде отримана для правильного рішення в кінці книги» [22, с. 311].

Отже, серед сучасних детективних творів переважають такі жанрові різновиди, як жіночий детектив, неонуар, трилер, інтелектуальний детектив, іронічний детектив, ретро-детектив та ін. Розвиваються такі явища, як гібридизація детективу, диверсифікація та крос-жанрові комбінації.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕТЕКТИВНИХ РОМАНІВ ЄВГЕНІ КОНОНЕНКО ТА ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

2.1. Проблематика детективів «Імітація» та «Веди свій плуг понад кістками мертвих»

Проблематика детективних творів не концентрується виключно на злочинності, а може охоплювати широкий спектр питань і проблем, зумовлених різними сюжетними лініями, актуальними явищами сьогодення тощо. Як ми зазначали у розділі 1.1., жіноча проза передбачає розгляд гендерної проблематики та стереотипізації, проте не вичерпується виключно цією темою. Насправді, сучасні жіночі детективи торкаються різних цікавих та актуальних тем.

Проблематику детективів «Імітація» та «Веди свій плуг понад кістками мертвих» проаналізуємо відповідно до виділених Т. Тебешевською-Качак [29] актуальних тем сучасності в жіночих текстах: гендерна, морально-етична і соціально-психологічна, сімейна, дитяча, екзистенційно-філософська, мистецька, національно-історична, суспільна. Літературознавиця зауважує: «Інтерпретація специфічних “жіночих тем”, побудована на базі жіночого (інколи автобіографічного) досвіду, жіночого сприйняття світу, є унікальною і новою за своїм змістом у творчості письменниць кінця ХХ ст., оскільки їх майже не торкалися чи недостатньо або однобічно, поверхово розкривали у своїй творчості сучасні письменники-чоловіки» [29, с. 38].

1. Гендерна проблематика: «гендерні стосунки чоловіка та жінки, осмислення традиційної та нетрадиційної ролей жінки в суспільстві, у сім'ї, проблема свободи, феміністичні мотиви, осмислення поняття “жіночої долі”, “жіночого буття”» [29, с. 38].

Гендерна проблематика в романах Є. Кононенко «Імітація» та О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» не є прямо

вираженою, а подається завуальовано, опосередковано через загальну сюжетну канву.

У детективному творі української письменниці головна героїня Лариса Лавриненко постає самостійною, вольовою, принциповою, сміливою, розумною жінкою, яка не побоялась самостійно провести розслідування вбивства своєї подруги і колеги. Таким чином, авторка нівелювала всі можливі стереотипи фемінності і показала маскулінність своєї героїні. Г. Шовкопляс так охарактеризувала Ларису Лавриненко: «Письменниця не ідеалізує свою героїню: Лариса – городянка, більш того, мешканка столиці, киянка, що не є позитивом для української літератури, яка з давніх часів традиційно закохана у село. Лариса зверхньо відноситься до провінціалів, скиглить і скаржиться на життя, аж поки не визнає солодкий смак слів „фонд” і „грант”, вживає алкоголь не тільки на свята, має коханця, відправивши чоловіка на заробітки до Америки» [37, с. 176].

За Л. Волошук, Є. Кононенко «майстерно окреслює морально-етичні стосунки, які можна виокремити у дві окремі формули “чоловік-жінка” та “родина-жінка”. Саме зображення відносин між людьми, на нашу думку є засадами феміністичної спрямованості» [7, с. 65].

У романі О. Токарчук головним персонажем також є жінка, яка, не дивлячись на свій літній вік та самотність, наважилась самостійно виступити проти громади заради припинення вбивств тварин, що також виходить за рамки гендерної стереотипізації.

2. Морально-етична і соціально-психологічна проблематика: «боротьба добра і зла, перегляд традиційних стереотипів суспільної моралі і поведінки, вибудова нової системи етичних цінностей, зокрема у гендерних стосунках, репрезентація етико-естетичних категорій щастя, чесності, вірності, любові тощо» [29, с. 43].

Детективні твори вже у своєму жанрі закладають боротьбу добра і зла, що полягає у вчиненні злочину, його розслідуванні та покаранні

злочинця. Так, у романі Є. Кононенко «Імітація» звичайна жінка, мистецтвознавиця Лариса Лавриненко проводить власне розслідування смерті своєї подруги, покладаючись на власну інтуїцію та не вірячи в версію самогубства. С. Філоненко стверджує, що: «У розгортанні детективної лінії сюжету Є. Кононенко у своїх творах користується класичним принципом puzzle: усі деталі й незрозумілі моменти мають вкластися у одну логічну схему, яка й розкриє увесь механізм злочину» [30, с. 205]. Письменниця акцентує увагу не стільки на злочині, скільки на соціальних та психологічних факторах, що зумовили цей злочин, що є відхиленням від класичної формули детективу. Ще одним порушенням норм у цьому творі Т. Гуляк вважає своєрідну диспропорцію «сюжетних ліній у текстах: детективна відходить на другий план, а увагу читача одразу ж привертають філософські, психологічні і побутові проблеми» [11, с. 156].

У романі «Імітація» розповідається про людей, які живуть у злиднях: «<...> на порозі кімнати, звідки йде жахливий сморід і лунає неперервний жалібний звук. У досить-таки великій кімнаті дуже тісно не стільки від меблів, як від шмаття, наваленого на підлозі, на спинках стільців і ліжок. В одному з ліжок головою до входу лежить хвора, її голови, власне, не видно, видно накриті брудною рядниною ноги та напружені кістяві руки» [15]. Бідним людям протиставляються заможні. Цей контраст Є. Кононенко передала так: «...сіли на заслане несвіжою білизною високе ліжко з металевими стовпчиками в головах і в ногах» [15] і «Лариса скинула своє кокетливе пальто під леопард, поклала його на бильця ліжка» [15]. Таким чином, тут піднімається проблема боротьби провінційних людей з елітою, що в кінцевому результаті перетворюється на масштабніше явище – боротьбу добра і зла. «Євгенія Кононенко переконує, що в численних індивідуальних долях і провінція, і столиця відіграють фатальну роль. Задушлива

атмосфера провінції губить таланти, її непересічні особистості. Столиця багато обіцяє, вабить далекими вогнями і безжально нищить» [9, с. 92].

В романі «Імітація» показано, як прості люди намагаються вижити навіть великою ціною, вони не соромляться себе таких, їм не відоме інше життя. А от еліта ставиться до таких людей з погордою, вони насолоджуються привілеями. Однак все не так просто, тому що за цією завісою щастя стоїть імітація: *««Столичні елітарії спрагло хлебчуть дармове шампанське на презентаціях, нарікаючи на його якість (імітація снобізму), вивчають своїх доморослих Юрчиків на європейців Джорджів (імітація батьківської турботи), хаотично і без жодних рефлексій злягаються (імітація кохання), жваво гендлюють талантами й інтелектом, аби підтримувати гідний себе елітарний єврорівень життя (імітація творчості), а втішаються цинічними сентенціями на кшталт “поезія – неконвертований товар”; “художня література віджила своє, як і божевільна любов” тощо (імітація світогляду). Однак, маючи довкола суцільне “євро”, вони все одно нещасливі»* [15]. Таким чином, однією із важливих проблем цього детективу є протистояння двох просторів – провінційного та міського, що актуалізує соціальну проблематику.

О. Токарчук вербалізує в романі «гуманітарне послання, етичні та філософські роздуми про людське життя» [39, с. 141]. Боротьба добра і зла у творі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» проявляється в образі головної героїні Яніни Душейко, яка бореться проти полювання на тварин, а тому мисливці є уособленням зла. Жінка апелює до гуманізму, до голосу здорового глузду всього людства, проте програє проти зажерливості та жорстокості.

3. Сімейна проблематика.

В обох романах сімейна проблематика розкрита досить слабо. В романі «Імітація» головна героїня відправила чоловіка на заробітки за

кордон та має коханця. А в детективі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» головна героїня самотня, не має ні чоловіка, ні дітей.

4. Дитяча проблематика.

Дитяча проблематика у романі Є. Кононенко «Імітація» тісно пов'язана з проблемою мистецтва, адже тут розповідається про талановитих дітей, які живуть у небагатих сім'ях у провінційних містечках Гірниче, Комбінатне, Новожахове та ін. Мар'яна Хрипович, чию загадкову смерть розслідує головна героїня, опікувалась талановитими дітками, які мали інвалідність, оскільки вона була співробітницею міжнародного фонду «Gifted Children International». Ці дітки терплять біль від різних важких хвороб: *«вірші писала Анжелка, маленька калічка.. Нещасна істота, страшенно потворна, горбунка, одноока. Але з підвищеним вмістом анандаміду в крові. Живе у вигаданому світі, і, здається, тим дуже щаслива»* [15].

5. Екзистенційно-філософська проблематика: «проблеми самотності, нереалізованої особистості, пошуки, як правило, героїнями сенсу життя і самої себе» [29, с. 49].

Найяскравіше ця проблематика представлена в романі О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» в образі головної героїні твору Яніни Душейко. Ця жінка з першого погляду дуже проста – пенсіонерка, яка доглядає за будинками в Плоскогір'ї, підпрацьовує викладачкою англійської мови в католицькій школі. Живе Яніна відлюдно, має лише декілька друзів, серед яких сусід Матога, колишній студент Дизьо та продавчиня Блага Звістка. Проте ця жінка має й деякі особливості – вона вигадує для людей прізвиська, а от тваринам дає імена, таким чином нівелюючи межу між безіменним, безособистісним тваринним простором та індивідуальністю людини.

Екзистенційно-філософська проблематика цього твору пов'язана саме з Інакшістю головної героїні, яка дивиться на світ зовсім інакше, має інший погляд, ніж оточуючі її люди: *«Ми вийшли з дому, і нас*

одразу огорнуло таке добре знайоме холодне й вологе повітря, котре щозими нагадує про те, що світ не був створений для Людини» [32]. Для пані Душейко світ не ділиться на людський та тваринний / пташиний тощо. Світ існує для всіх живих істот без виключення. А люди винні в розшаруванні цього світу, тоді коли б мали забезпечувати єдність з тваринами.

Яніна називає тварин не-людьми, але ставиться до них краще, ніж до людей. Інакшість головної героїні проявляється також у тому, що вона ходить до лісу і займається похованням решток загиблих тварин: *«Голову козулі я поховала наступного дня. <...> На моєму кладовищі вже чимало схожих надгробків»* [32]. А. Полторацька зауважує: *«О.Токарчук заперечує традиційне декартівське розуміння тварин, в основі якого – погляд на не-людину як на бездушну істоту без відчуттів»* [23, с. 31]. Саме тому жорстокість людини до тварини не карається, *«злочин визнано чимось природним, він став узвичаєним»* [32]. Негуманність людства, небажання погодитись на нижчий статус у світовій ієрархії – це ті проблеми, які піднімає письменниця у своєму творі. Так, люди почали переосмислювати статус не-людини у їх житті, почали розуміти пересторогу О. Токарчук: *«коли їх убивають, і вони помирають в страху, <...> тоді ми прирікаємо їх на пекло, й увесь світ стає пеклом. Невже люди цього не бачать? Невже не можуть збагнути розумом того, що виходить поза їхнє дріб'язкове самолюбство? Обов'язком Людини щодо тварин є довести їх – у наступних життях – до Визволення. Усі ми йдемо в одному напрямку, від розпачу до волі, від ритуалу до вільного вибору»* [32]. Людина має відповідати за те, як ставиться і як чинить із природним світом. О. Полторацька визначає такі риси екоцентричної філософії у романі *«Веди свій плуг понад кістками мертвих»*: *«надання природі “голосу”*; заперечення порушення людьми симбіотичної єдності з природою та небажання людей *“розуміти”* природний світ; прагнення відновити

зв'язок із природою, яка вже не є “священною” для людей; опротестовування статусу вищості людини; розуміння свого виду як однієї зі складових життя на Землі» [23, с. 32].

Яніна сама вбивала вбивць тварин, але стверджувала, що то зробили косулі та лисиці з метою помсти. Її підтримував Стоматолог, який був з нею солідарним. Наприклад, убивство мисливця, названого Комендантом, не викликало у мешканців містечка здивування, адже він займався нелегальними справами і всі подумали, що це його колеги кинули його в колодязь вниз головою. Тобто історія особистої боротьби за спасіння тварин у романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» розгортається через моральне право на вбивство та через проблему індивідуальної відповідальності за екологію зовнішнього середовища та моральності людей.

Звернімо увагу на прізвище головної героїні – Душейко, що асоціюється з душею. Відповідно в романі постає ще одна філософська проблема – душа, зокрема, ставлення до цієї субстанції Яніни: *«Зима дбайливо закутує все довкола білою ватою. <...> Небо тут висить темне й низьке, немов брудний екран, на якому тривають невпинні бойовища хмар. Саме для того й стоять наші дома – щоб захищати нас від цього неба, інакше воно проникло б усередину наших тіл, де, неначе маленька скляна кулька, перебуває Душа. Якщо вона взагалі існує»* [32]. Таким чином, бачимо нетрадиційне сприйняття світу літньою пані.

Крім того, головна героїня роздумує про поведінку людей з точки зору релігії: *«Бог створив Людину Щасливою й Багатою. Але підлість перетворила невинних на бідняків»* [32]. Людям вистачає антропоцентричного розуміння світу і вони не мають бажання помічати життя навколо або ставитись до нього інакше, ніж вони звикли, бо так їм зручно.

У романі Є. Кононенко «Імітація» детективна лінія не є основною, вона є стрижнем, на який нашаровуються різні проблемні аспекти

сучасного життя. Однією з важливих проблем у творі постає саме імітація та знедуховлення особистості. Письменницю «цікавить людина та її адаптація у суспільстві, простежується життєвий шлях персонажів, де не можна не звернути уваги, на їх залежність від чужої думки, стереотипів, моди тощо. Імітацією можна назвати і час в якому твориться тут і зараз наша історія, все є імітацією – люди хочуть здаватися щирими, наука цікавою та ґрунтовною (“європейською”), а література виховною, в той момент, коли насправді над людьми нависла залежність від штучного інтелекту, від культу грошей, коли все підлаштовується під умовні соціальні стандарти, коли кожен забуває про свою особисту індивідуальність» [9, с. 93].

6. Мистецька проблематика.

Проблема мистецтва яскраво виписана в романі «Імітація». Авторка неоднозначно ставиться до фаху головної героїні, тому що Лариса Лавриненко є прагматичною людиною і фах мистецтвознавиці дещо суперечить її сутності: *«Мистецтвознавець! Саме мистецтво прийняти можна. Але мистецтвознавство – мастурбація в чистому вигляді! Втім, що те облудне мистецтвознавство у порівнянні з життям і смертю...»* [15].

Мар'яна Хрипович, колега Лариси, дуже поважає мистецтво, вона є естеткою, тому вона має приватну напівмузейну колекцію, що має свою особливість. Так, її син Юрій-Джордж Молданський має західне виховання та зосереджений на раціональному споживанні, тому дивується маминій колекції: *«Чому мама купувала тільки такі картини, де зображено людей із суспільних низів? <...> Чому всі картини в її вітальні мають настрій черевиків Ван-Гога?»* [15]. Талановиті діти-інваліди, якими опікувалась Мар'яна Хрипович почасти навіть не знали, яку цінність несуть їх твори. Це важливе питання також підіймає Є. Кононенко у своєму детективі.

7. **Національно-історична проблематика:** «історичні ремінісценції, фрагменти національного минулого у новому ракурсі, осмислення заборонених тоталітарною ідеологією тем, мотивів, інтерпретація проблем, які викривлено трактувались соцреалістами)» [29, с. 54].

Ця проблематика в романі Ольги Токарчук розкривається дещо завуальовано. Вона також пов'язана із світоглядом головної героїні. Яніна розуміє, що люди прагнуть убезпечити світ природи та тварин, але пояснює це принципами державної політики: *«Держава перестала бути кайданами, щоденним тягарем і допомагає людям втілити їхні мрії й сподівання. А Людина не може бути якимсь гвинтиком у системі, виконувати функцію, вона – вільна»* [32]. Людина живе на свободі, а тому розуміє світ інакше, ніж тварина, яка також має право не бути утисненою або пригніченою людиною. Пані Душейко впевнена, що *«про країну свідчать її Тварини. Ставлення до Тварин. Якщо люди поводяться по-звірячому із Тваринами, то не допоможе їм жодна демократія й узагалі нічого»* [32]. Тобто споживацьке ставлення до світу має відійти на задній план, а в першу чергу людина має керуватися підсвідомістю.

У романі Є. Кононенко можна знайти алюзію на соцреалізм, адже тут зображено райони Києва, де проживають здебільшого алкоголіки, гадалки, каліки, жебраки, злодюжки. Г. Шовкопляс вважає, що авторка «надає цьому світу суто історико – соціальне тлумачення, відсилаючи до радянського минулого (“радянське дно”) або звинувачуючи хижий пострадянський капіталізм. До світу смерті відноситься все , що є ворожим людині, все ,що вбиває її: потяги й трамваї, під якими гинуть люди <...>, рейки київського метро, брудні палати лікарень, де кожна ін'єкція може бути смертельною» [37, с. 178].

8. **Проблематика суспільного характеру:** «(миру, стабільності, глобальних техногенних процесів, екологічної ситуації і т.д.)

письменниці торкаються побіжно, розгортаючи їх у площині взаємодії людини і довкілля» [29, с. 55].

Твір «Веди свій плуг понад кістками мертвих» вважається екотрилером, екологічним детективом, адже в основі його лежить екоцентричне розуміння світу. Роман Ольги Токарчук, за Н. Стахнюк, це – «водночас і екологічна кримінальна історія, і захоплюючий трилер, і гімн природі, і різке протистояння авторки безкарному вбивству тварин» [26, с. 137]. Літераторка порушує проблеми стану навколишнього середовища та шкідливого ставлення до нього людини. Авторка ставить актуальні питання щодо того, чому людство винищує тварин та чи має право відстоювати інтереси фауни. А. Полторацька зауважує: «Письменниця по-новому показує взаємодію людини з твариною: не просто прирівнює тварину до людини, а зрівнює їх так, що традиційна межа в їхніх відносинах зникає» [23, с. 29].

Прагнення головної героїні врятувати тварин від полювання на них, пов'язане із бажанням Яніни вберегти весь світ від людської жорстокості. Всі спроби достукатися до окремих людей, перервати полювання, писати скарги про жорстоке поводження з тваринами закінчуються невдачею. Світ не розуміє її. Зокрема, в поліції на її звернення відповіли: *«Це не справа Поліції, пані. Пес – це пес. Село є село. А чого ви чекали? Собак тримають на ланцюгах у будах»* [32]. Люди живуть власними інтересами, підкорюють собі все живе і не думають про наслідки своїх вчинків.

Пані Душейко дуже любить ліс. І це не тільки єднання з природою, це також охорона і нагляд за природою, адже не можна бездумно використовувати природні ресурси. У романі О. Токарчук людина – це не тільки «відвідувач лісу, але і сам ліс постає метафоричним образом людини» [21]. Єднання з природою – це шлях до себе самого.

О. Палій зазначає, що «відокремлення людини і природи призвело до ситуації, коли існування всієї біосфери, усіх живих істот знаходиться

в небезпеці. Літературна творчість, враховуючи силу художнього слова, може сприяти розвитку стосунків людини з природою та виходу з екологічної кризи» [21, с. 361-362].

Отже, комплекс проблем, описаних у романах Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук, відзначаються розмаїтістю. У детективі «Імітація» аналізуються такі проблемні питання: знищення культурних цінностей, порушення прав інтелектуальної власності, відсутність покарання за злочин, бідність, невиліковні хвороби талановитих дітей тощо. Проблеми, що порушуються в романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих»: екологічні, духовно-моральні, етичні, що пов'язані із злочином і карою, життям і смертю, мораллю і честю, соціальними стосунками між людьми.

2.2. Поетика романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук

Т. Тебешевська-Качак визначає 4 ряди художніх особливостей жіночої прози [29, с. 18-19], відповідно до котрих проаналізуємо поетику романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук.

1. «Тематично-ідейні шукання спрямовані у площину поліпроблематичного, у світ трансцендентного в “інші” виміри часопростору (що набуває невиразного характеру “безчасся”, міжпросторовості), на тлі якого розкривається екзистенційна сфера “Я-героя”. Трансформація традиційних гендерних стереотипів: переосмислення ролі жінки, матері; маскулінізація жіночого образу; інверсивність гендерних ролей» [29, с. 18].

Назва роману «Імітація» зумовлена демаскуванням стереотипів соціальної дійсності серед наших сучасників та нового прочитання постколоніальних цінностей. О. Брайко зазначає: «На відміну од постмодерністської гри з симулякрами й означниками, логіка сюжетного розвитку “Імітації” постулює утвердження авторської волі до оприявнення достотного сенсу зображених подій і ситуацій» [6, с. 49].

Роман Євгенії Кононенко «Імітація» «пропонує версію соціально заангажованого, “громадсько-звинувачувального” детективу (хоча й позбавленого суто публіцистичної патетики)» [6, с. 49].

Наративна модель роману Є. Кононенко «Імітація» є гетеродієгетичною (третьоособовою), а роману О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» – гомодієгетичною (першоособовою). Наративна модель твору української письменниці передбачає відсутність свого ставлення до зображуваних подій, а також читач постійно відчуває присутність авторки. Проте слова розповідача поступово переходять у внутрішні монологи головної героїні.

Наративна модель роману польської мисткині дає читачеві уявлення про світ крізь призму особистості Яніни Душейко. Роман О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» має 17 розділів, котрі наділені назвами-метафорами. А. Полторацька зазначає, що «оповідь ведеться від першої особи, що властиве для “документальної літератури про природу” (“nature writing”)». Письменниця намагається репрезентувати всю повноту емоційного сприйняття природи головним персонажем та підкреслити її зв'язок із природою. У творі описані реальні люди та реальні події, хоча є певний відсоток вигадки» [23, с. 29].

Використана письменницею техніка оповіді від першої особи призводить до того, що емоційні та розумові реакції читача викликаються не тільки тим, що сказано, а й тим, як сказано, бо кожен елемент тексту несе як конкретну інформацію, так і додаткову специфічну інформацію про самого оповідача, його характер і світогляд. Форма оповіді від першої особи – вдале письменницьке рішення для самохарактеристики героїні і, як наслідок, її самовикриття. Присутність оповідача має переконувати нас у достовірності описуваних подій. Гадаємо, що цією оповідною формою О. Токарчук користується, щоб самовідсторонитися, надаючи герою-натору цілковиту свободу дій і

висловлювань: героїня розкриває свою внутрішню сутність через манеру поведінки та вчинки. Лише у фіналі роману Яніна зізнається своїм друзям у скоєних нею вбивствах.

Яніна Душейко своїми діями, а саме складанням гороскопів, припущеннями, що тварини – вбивці, завжди ставила під сумнів свою непричетність до скоєного. Читач спочатку бачить героїню очима інших персонажів, тож не можемо не погодитися з їхньою думкою: вона божевільна. Але завдяки тому, що Яніна постає в тексті і як оповідач, який пояснює все, що відбувалося, читач може зрозуміти і її, і її вчинки, і те, що підштовхнуло героїню до таких дій.

2. «Домінуючі принципи: умовність, асоціативність, алюзійність, абстрагування та негація “мімесису” (як мистецтва наслідування життя). Позиція зацікавлення змінюється, переакцентовуючись з концепту “світ для нас” на суб’єктивну “річ в собі” (за І. Кантом), що ідентифікується в жіночій прозі із “рухом до самої себе”. Актуалізується поняття “художнього світу жінки” з точки зору жінки-письменниці» [29, с. 19].

Як відзначила Н. Зборовська, у творчості Є. Кононенко «йдеться про психологічну жіночу ситуацію в час великих суспільних перемін» [13, с. 59]. О. Бойченко у статті «Імітація зради: made in Ukraine» зазначає, що «авторка демонструє, що вольова, позбавлена зайвих сентиментів жінка, яка взяла власну долю до власних рук, аж ніяк ще не забезпечила собі довгого щасливого життя: вона, звичайно, не буде труїтися чи, вдаючи з себе Анну Кареніну, стрибати під поїзд, але її – з різних причин – можуть отруїти чи штовхнути на колію інші, зокрема – прості люди» [4].

Роман О. Токарчук можна назвати трилером. «Специфікою трилера є особливо побудована ситуація, як правило, пов’язана зі злочином, що, на відміну від детективу, не розвивається слідом за його розслідуванням, а нарощує напругу за допомогою тих самих “пиків-гачків” або зачіпок, які простежують гнітючу логіку злочинця і

змушують вибудувати альтернативну моральну шкалу, що дає змогу герою боротися зі злом не зовсім законним шляхом, а саме з позицій «приграничного правосуддя» [20, с. 45]. У цьому жанрі відчувається прагнення приборкати хаос і перемогти зло, а напруга і страх трансформуються в катарсис. У детективі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» з самого початку проступають ознаки трилера. Головна героїня говорить: *«Якби в той вечір я перевірила в “Ефемерідах”, що відбувається на небі, то взагалі б не лягала спати. Тим часом я заснула дуже міцно; випила на ніч чаю з хмелем, а крім того, проковтнула дві таблетки валер’янки. Тому, коли посеред Ночі мене розбудив стукіт у двері – несподіваний, безперервний і тому зловісний, – я ніяк не могла прийти в себе»* [32]. Так пані Душейко повідомили про смерть сусіда, тобто прозвучав тривожний дзвіночок, як це відбувається у трилері. Іншими характерними ознаками цього жанру є: у центрі твору самотня і слабка жінка, сюжет розвивається напружено, тому що вбивств тварин стає все більше, а під кінець твору героїня пояснює свої вчинки і свій самосуд. «У вигляді фрагментарних включень розповідна техніка трилера по-різному впливає на сприйняття поліморфного тексту: загалом трилер не визначає смислову палітру цих творів, але включається в їхнє емоційне й тематично акцентоване багатоголосся, використовує прийоми, що створюють напругу сюжету. Під час використання Ольгою Токарчук жанрових «приманок» трилера текст від самого початку набуває внутрішньої динамічності, незважаючи на зовнішній неспішний розвиток, натякає на щось загрозливе» [20, с. 45].

3. «Експериментальна еkleктичність та дуалістичне ставлення до нормативних (усталених) засобів художнього вираження, зумовлені переорієнтацією авторок на вищий рівень психологізму (посилення уваги до позасвідомих сфер психіки, внутрішньої боротьби роздвоєного людського “Я”), міфологізму та символістичного мислення. Відповідно

актуальними стають інтертекстуальна практика, принцип конструювання тексту, естетика цитувань та стилізацій <...>, які формують якісно нові жанрово-стильові системи, надають твору багатозначності» [29, с. 19].

Імена в художньому тексті відіграють роль розрізнення персонажів, а точність зображення літературних героїв відбувається за допомогою антропонімів та ролі цих персонажів у творі. У романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» спосіб оповіді зумовлює спосіб номінації. Оскільки оповідачка Яніна Душейко репрезентує в тексті свій власний світ, то й найменування тут є нетрадиційними. Н. Стахнюк зауважує: «Аналізуючи антропоніми роману, можна виділити серед них неавтентичні, але цілком реалістичні назви. До них належать імена, які мають ту саму форму, що й прізвища з нелітературної дійсності. Однак, такі випадки є досить рідкісними. Адже надання імен персонажам роману не відповідає загальноприйнятій конвенції про іменування» [26, с. 138].

Роман «Веди свій плуг понад кістками мертвих» побудований на основі глобального конфлікту, що полягає в протиставленні екології навколишнього середовища та моральної екології особистості. Внутрішній конфлікт головної героїні полягає в її роздумах, вчинках, спрямованих на досягнення справедливості та покарання винних за злочини перед природою. Вирішення глобального конфлікту у творі проектується на вирішення внутрішнього. О. Мохначова характеризує конфлікт роману як екологічний: «Токарчук створює обриси нового світу з тонкими ціннісними гранями, – не межами! – на внутрішньому молекулярному рівні, на рівні екології морального почуття, не втрачаючи при цьому іронічного самоконтролю» [20, с. 43].

Важливою символічною деталлю у творі є смерть персонажа Великої Ступні від того, що в нього застрягла в горлі кістка косулі, яку він же сам і вбив. Через цю художню деталь О. Токарчук реалізує аспект

злочину й кари. Тобто смерть браконьєра актуалізує важливий закон рівноваги та гармонії, що передбачає невідворотність покарання за вчинений злочин, зокрема, за вбивство.

Ще одним композиційним прийомом у романі «Веди свій плуг понад кістками мертвих» є сновидіння. Якщо згадати, що О. Токарчук має освіту психолога та надихалася ідеями К.-Г. Юнга, то такий прийом цілком виправданий. Мотив сну під пером мисткині переплітається із мотивом безсоння, а разом вони становлять структурно-семантичну опозицію, що розкриває приховані смисли тексту. Яніна Душейко в романі наділена подвійною свідомістю. Через сон вона очищується та тримає зв'язок з минулим, а саме – з матір'ю та бабусею. Під час безсоння головна героїня переживає муки совісті. Образи мами та бабці уві снах Яніни пов'язані з архетипом Матері, що його обґрунтував К.-Г. Юнг. Саме ці образи в оніричному просторі героїні зупиняють її від подальших необачних вчинків та вбивств.

Опозиція сон-безсоння зустрічається протягом усього твору та відповідає за такі смислові рівні: проблемний (життя і смерть, злочин і покарання), моральний (протилежні моделі взаємодії героїв із природою – жорстокість протиставляється дбайливому ставленню), ідейний (ідея служіння природі – бездумне і безмірне споживацьке ставлення до природи).

Конфлікт роману О. Токарчук перебуває в нерозривному та взаємозалежному зв'язку з героями твору та їхніми життєвими принципами, характерами й рішеннями, які вони ухвалюють протягом усього твору. Письменниця не просто порушує проблеми, пов'язані з природою та екологією, вона вдається до детальної психологічної характеристики героїв, що дає змогу максимально точно й детально описати зв'язок людини з природою. Письменниця тут акцентує увагу читача на необхідності гуманного та гідного ставлення до природи та

репрезентує актуальну для всіх часів проблему взаємовідносин людини з природою, котру ми проаналізували в розділі 2.1.

Щодо психологізму роману Є. Кононенко «Імітація» В. Габор у статті «Українська Франсуаза Саган» зауважує: «Письменниця дуже вміло показує стан людської розгубленості та беззахисності. Кононенко властива рідкісна в теперішній українській літературі риса – чесність із собою. Адже головна мета цієї прози не шокувати читача, а показати логіку людських взаємин і повсякденності. У чомусь неправильну й патологічну, проте завжди несподівану, відверту та загадкову» [8].

Щодо міфопростору роману Є. Кононенко, то стрижневим тут постає Київ, простір якого «являє собою графіку традиційної міської вертикалі. А топоніміка будь – якого старого міста має три складові: визначений центр, межі міста, які в Середні віки означалися міськими стінами – валами, і вертикаль побудови – Верхнє місто – Нижнє місто. Центр авторкою визначено – Львівська площа і навколо неї» [37, с. 177]. Так, головна героїня на питання, де в Києві краще купувати житло, відповідає: «*Справжня київська інтелігентка, – якби раптом заробила такі гроші, придбала би хату на Ярославів Валі або на Львівській площі!*» [15].

Просторова вертикаль Києва бере свій початок знизу, від Подолу та з передмістя. Саме тут побутують різні чутки, плітки, легенди, перекази, анекдоти тощо. Нижній світ є хтонічним, з ним пов'язано багато архетипів та потойбічний світ мертвих. Тут живуть алкоголіки, відьми, каліки, потвори, тут рухаються старі скрипучі трамваї та потяги. Невід'ємною частиною цього світу постають щури. «Есхатологія повсякденного буття твердить, що щури прогризають діри у тканині світобудови, впускаючи смерть. Щури мають особливий статус, близький до межі життя і смерті. Більшість з них диявольські створіння, пов'язані з демонічними персонажами або наділені демонічними якостями. Ці хтонічні істоти поєднані мотивом “гризіння”, тому

семантичною експлікацією їх стає тлін – смерть – загибель» [37, с. 179]. У романі «Імітація» Мар'яна Хрипович загинула від рук хлопчини, який вигодовував «скаженого щура»: «- *А що таке скажений щур? Це такі щури , що живуть у покинутих їдальнях. Чим їх не годуй: чи щурячою отрутою, чи товченим склом, а їм воно тільки на користь*» [15].

4. «Трансформація змістова і формальна (фрагментарність, перерваність, логічна непослідовність сюжетних побудов, деформована структура хронотопу, калейдоскопічність композиції творів та ін.) диктована інтелектуально-суб'єктивним та полідискурсивними імпровізаціями постмодернізму» [29, с. 19].

У романі «Імітація» справу про смерть Мар'яни Хрипович розкриває її подруга Лариса, доводячи, що її кинули під потяг, тоді як офіційна версія поліції була – самогубство. «Постмодернізм, критикуючи засилля розуму і детермінізму, стираючи межу між розумом і інтуїцією, точним знанням і невимовним почуттям-передчуттям, віддаючи пріоритет випадковості, неявно сіє сумнів у перевагах професіоналізму. У будь-якому сучасному детективі, особливо в іронічному, непрофесіонал-любитель в кінцевому рахунку осоромлює професіонала, хоча останній отримав відповідну гарну освіту і має професійну практику» [2, с. 117].

В інтелектуальному романі Є. Кононенко поліцейські та детективи майже відсутні, вони лише по телефону повідомляють про загибель жінки: «*Говорить капітан міліції Чернець. Співробітниця вашої організації Мар'яна Миколаївна Хрипович загинула на станції Комбінатне Новожахівського району*» [15]. Г. Шовкопляс підтверджує: «Міліціонери в детективах Кононенко – другорядні персонажі, що не варті уваги. У «міліцейських» детективах всі герої постають як сміливі, розумні, добродішні хлопці. Кононенко зображує своїх детективів-“елітаріїв”-гуманітаріїв досить іронічно. Вочевидь, справа в тому, що і самі інтелектуали ставляться до себе критично» [36, с. 127].

О. Соловей щодо жанру роману «Імітація» зазначає наступне: «Це правдивий детектив, в якому збережено всі ознаки жанру. Роман читається досить жваво, тримаючи увагу пересічного читача насамперед на перипетіях детективного сюжету, який має відгалуження, навантажені додатковими пошуковими сенсами» [25, с. 60]. Однак, критик звертає увагу і на те, що «<...> притягнутий за вуха детективний сюжет не затьмарює те головне, заради чого написано твір. Це <...> соціальний роман, в якому багато життєвої правди, розписаної в тексті у вигляді окремих реплік, саркастичних гримас й обережних натяків» [25, с. 58].

За Г. Шовкопляс, у романі Є. Кононенко «зберігається терпка відвертість стилю з ліричними відступами, єдиний художній простір (середмістя і передмістя Києва), увага до деталей як до ознак часу. Схема фабули винайденого Євгенією Кононенко „суто українського вбивства” супроводжується наявністю „української міс Марпл” – детектива – аматора, мистецтвознавиці Лариси Лавриненко» [37, с. 176], образ якої є стрижневим для цього твору та двох наступних романів письменниці – «Зрада» і «Ностальгія», що вкупі складають своєрідну трилогію.

Жанрові особливості роману О. Токарчук не є класичними. О. Мохначова зазначає: «Характерне для письменниці порушення різних обмежень поширюється на жанр як базову теоретичну категорію; експериментуючи з компонентами роману та внутрішньожанровими стратегіями, О. Токарчук вибудовує найнесподіваніші структурні й смислові варіанти тексту, що викликає особливий інтерес до цього аспекту її творчості» [20, с. 43].

Отже, поетика романів Євгенії Кононенко та Ольги Токарчук фокусується на жанрових характеристиках і способі подачі сюжетних колізій та розв'язанні кримінального злочину. Детективні твори «Імітація» та «Веди свій плуг понад кістками мертвих» відзначаються

фрагментарністю, мозаїчністю, смисловою поліфонією, що формують цілісний текст. У романах присутні такі наративні моделі – гетеродієгетична (третьоособова) і гомодієгетична (першоособова). Важливим у цих творах постають мотиви поведінки людей, психоемоційні стани злочинців, паралельні лінії сюжету з другорядними персонажами та їх вплив на основні події.

ВИСНОВКИ

Жіноча проза в сучасному українському літературному процесі відіграє важливу роль. Окрім вказівки на статтю автора твору, жіночі художні тексти виражають окремий стиль мислення, іншу манеру письма та характеризуються інтелектуалізмом, психологізмом, феміністичним світоглядом, діалогічністю, натуралізмом, синкретизмом у використанні жанрів, міметичністю у способах зображення людини і світу, використанням традиційних принципів характеротворення, індивідуальністю стилю тощо.

Розвиток українського жіночого детективу в кінці ХХ століття зумовив становлення особливого підходу до зображення поведінки та навколишньої реальності, синтез пригодницької та психологічної ліній, гармонізації буття, самоідентифікації жінки в суспільстві. Розслідування злочинів у цих текстах відходить на другий план та замінюється іншими сюжетними лініями, в тому числі і любовною. У жіночих творах детективного жанру простежується зміна методів розслідування та правової процедури, зростає феміністичний компонент, спостерігається новий підхід у зображенні героїні.

Сучасний український детектив продовжує розвиватися і на сучасному етапі відходить від традиційних жанрових ознак, до яких належать виявлення злочину, збір інформації, розслідування, а також логіка розслідування, фактаж та психологія. Цікавість читача у таких текстах викликає наявність загадки, таємниці, що виконує просвітницьку та компенсаторну функції. Гібридизація детективного жанру зумовлена такими чинниками, як гендерні, часопросторові особливості, інтелектуальні вимоги до читача, наявність метафізичного компоненту. Процес гібридизації сприяє збільшенню розмаїття створюваних світів і текстів. В українській літературі можна віднайти такі різновиди детективів: соціальний, психологічний, пригодницький, фантастичний,

історичний, політичний, іронічний, містичний, власне жіночий, інтелектуальний, авантюрний детективи, феміністичний неонуар, детективний трилер, ретро-детектив та ін.

Проблематика сучасних детективів не обмежується кримінальною справою, а відзначається розмаїтістю. У детективних творах Є. Кононенко «Імітація» та О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» яскраво представлено гендерну, морально-етичну, соціально-психологічну, екзистенційно-філософську та національно-історичну проблематику. Меншою мірою в обох романах розкрито сімейну проблематику. Також детектив «Імітація» торкається мистецької і дитячої проблем, а твір «Веди свій плуг понад кістками мертвих» є екотрилером, в основі якого лежить екологічна кримінальна історія.

Проаналізувавши поетику обох детективів, ми з'ясували, що роман Є. Кононенко спрямований на демаскування соціальних стереотипів та актуалізацію постколоніальних цінностей. Твір є громадсько-звинувачувальним детективом. Наративною моделлю в ньому є гетеродієгетична (третьоособова), що передбачає відсутність авторського ставлення до зображуваного. Феміністичний струмінь забезпечується образом головної героїні Лариси Лавриненко. Психологічна складова показує логіку людських взаємин. Міфологізм авторського мислення оприявнюється через вертикальну просторову модель міста Києва, зокрема через хтонічний Нижній світ Подолу та передмістя. Детективна лінія відходить від раціоналізму та стає можливою завдяки жіночій інтуїції та передчуттям, а образ поліцейських нівелюється. Стиль роману «Імітація» легкий, відвертий, тут наявні ліричні відступи та монологи головної героїні.

Твір О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих» має жанрові ознаки трилера. Детективна ситуація не розвивається разом із розслідуванням, а нагнітає напругу, підводить до логіки злочинця та апелює до моральної шкали, завдяки якій героїня бореться зі

злочинністю незаконним шляхом. Текст відзначається динамічністю. Наративна модель є гомодієгетичною (першоособовою), тобто оповідь ведеться від імені головної героїні Яніни Душейко, завдяки чому відбувається самовикриття. Імена в романі підпорядковані світобаченню головної героїні, яка наділяє антропонімами тварин, а людям дає прізвиська. Твір «Веди свій плуг понад кістками мертвих» побудований на основі екологічної проблеми та протиставляє глобальну катастрофу і внутрішній конфлікт. Оніричний простір художнього тексту представлено структурно-семантичною опозицією сон-безсоння, в межах якої актуалізується архетип Матері в сновидійних образах матері та бабусі. Важливою є психологічна характеристика героїв та сюжетні відгалуження, що забезпечують додаткові пошукові сенси.

Отже, детективи української письменниці Є. Кононенко та польської письменниці О. Токарчук є досить різними за поетикою та жанровими характеристиками, а також різною мірою торкаються важливих проблем сучасного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Агєєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму. Київ : Факт, 2008. 360 с.
2. Афанасьєв О. Василенко І. Іронія в іронічному детективі. *Докса*. 2020. Вип. 2 (34). С. 112-121.
3. Бовсунівська Т. Теорія літературних жанрів: жанрова парадигма сучасного зарубіжного роману: підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2009. 519 с.
4. Бойченко О. Імітація зради: made in Ukraine. URL : <http://www.molbuk.cv.ua/archive/index.html>. (дата звернення : 03.08.2023 р.).
5. Бондаренко Л. Детективні мотиви в художній прозі Дмитра Марковича та Едгара Аллана По. URL : <http://surl.li/dxrby>. (дата звернення : 19.07. 2023 р.).
6. Брайко О. Екзистенціальні проблеми крізь призму детективного жанру (романи Євгенії Кононенко). *Слово і час*. 2008. №2. С. 48-58.
7. Волошук Л. Феміністичний дискурс прози Євгенії Кононенко. *Науковий вісник МНУ імені В.О. Сухомлинського. Філологічні науки*. 2017. № 1 (19). Київ. С. 62-66.
8. Габор В. Українська Франсуаза Саган. URL : <http://www.molbuk.cv.ua /archive/ index. htmlhttp ://gazeta.ua/>. (дата звернення : 03.08.2023 р.).
9. Гамоліна У. Соловей О. Жанровий мікст і актуальність проблематики в романі Євгенії Кононенко «Імітація». *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. № 11. Т. 2. С. 91-94.
10. Голобородько Я. Літературна емісія Ірен Роздобудько. *Київська Русь. Ґрунт*. 2007. № 20. С. 173-180.

11. Гуляк Т. Жанрова своєрідність українського жіночого детективу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018. № 37. Т. 1. С. 153-157.*
12. Гуляк Т. Феміністичний компонент у жіночому детективному романі: компаративний аспект (на матеріалі творів Ірен Роздобудько «Подвійна гра в чотири руки» і «Випускний вечір» Дороти Сейерс). *Прикарпатський вісник НТШ. Слово. 2019. № 2(54). С. 470-476.*
13. Зборовська Н. Феміністичний триптих Євгенії Кононенко в контексті загальноукраїнської проблематики. *Слово і Час. 2005. № 6. С. 57-68.*
14. Коваленко Д. Процеси жанрової дифузії та диференціації в сучасному українському романі (на матеріалі романів Ірен Роздобудько). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія. 2016. Вип. 2 (36). С. 142-147.*
15. Кононенко Є. Імітація : роман. URL : <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=14563>. (дата звернення : 12.08.2023 р.).
16. Копистянська Н. Жанр, жанрова система у просторі літературознавства : монографія. Львів : ПАІС, 2005. 386 с.
17. Крапівник Г. Гібридизація форм детективного жанру як відображення сучасного культурного процесу. *Грані. № 6 (110), червень. 2014. С. 36-40.*
18. Крапівник Г. Логіка детективного жанру в свідомості сучасної людини. *Грані. № 10 (114), жовтень. 2014. С. 28-32.*
19. Крупка М. Українська жіноча проза : дві епохи, дві версії : монографія. Рівне : Видавець Олег Зень, 2008. 216 с.
20. Мохначова О. Трилер в основі жанрової стратегії О. Токарчук («Веди свій плуг понад кістками мертвих», «Дім денний, дім нічний», «Дивовижні історії»). *Науковий вісник Міжнародного*

- гуманітарного університету. Серія : Філологія. 2021. № 47. Т. 3. С. 43-50.
21. Палій О. Екологічний постмодернізм у чеській прозі (роман Мілоша Урбана «Водяник»). Компаративні дослідження. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 2 (93). С. 356-362.
 22. Перенчук О. Анахронії детективного жанру (на матеріалі класичної детективної прози). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2013. № 27. С. 306-313.
 23. Полторацька А. Екоцентрична парадигма твору О. Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2020. Вип. 2 (93). С. 26-36.
 24. Романенко О. Жанрові моделі масової літератури: походження, напрям еволюції та типологія. *Вісник Львівського університету. Серія : Філологія*. 2014. Вип. 60. Ч. 1. С. 315-322.
 25. Соловей О. Романи Є. Кононенко: бестселери для «елітаріїв»? *Слово і час*. 2003. № 2. С. 58-62.
 26. Стахнюк Н. Специфіка ономастикону роману Ольги Токарчук «Веди свій плуг понад кістками мертвих». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / редактори-упорядники М Пантюк, А. Душиний, В. Ільницький, І. Зимомря*. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 55. Том 3. С. 135-141.
 27. Таран Л. Нитка Аріадни. URL : www.review.kiev.ua/arcr.shtm?id=186. (дата звернення : 16.07.2023 р.).

28. Таран Л. Сад Артеміди. *Жінка як текст. Емма Андіївська, Софія Павличко, Оксана Забужко: фрагменти творчості і контексти / упоряд. Л. Таран.* Київ : Факт, 2002. С. 113-121.
29. Тебешевська-Качак Т. Художні особливості жіночої прози 80-90-х років ХХ ст. : монографія. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2009. 192 с.
30. Титюк А. Жанр «жіночий детектив» в оцінках літературної критики. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Літературознавство.* 2013. № 2. Том. 2. С. 122-128.
31. Титюк А. Жіночий детектив : теоретичні та історико-літературні проблеми вивчення. *Від Бароко до постмодернізму.* 2013. Вип. XVII. Т. 1. С. 87-90.
32. Токарчук О. Веди свій плуг понад кістками мертвих. URL : <http://flibusta.site/b/468003/read>. (дата звернення : 12.08.2023 р.).
33. Філоненко С. Масова література в Україні: дискурс / гендер / жанр : монографія. Донецьк : ЛАН ДОН-XXI, 2011. 432 с.
34. Харчук Р. Сучасна українська проза : Постмодерний період : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2008. 248 с.
35. Шмельова Р., Квітка А. Жіноча проза як літературознавча проблема: художньо-прагматичний аспект. *Молодий вчений.* 2019. № 9 (73), вересень. С. 347-350.
36. Шовкопляс Г. Інтелектуальні детективи Євгенії Кононенко як зразки «жіночого письма». *Проблема ідентичностей у сучасній українській літературі: виміри «Коронації слова»: монографія / наук. ред. Н.І. Богданець-Білокаленко, О.О. Бровко.* Чернівці : Видавничий дім «Бук рек», 2018. С. 95-102.
37. Шовкопляс Г. Київський простір інтелектуальних детективів Євгенії Кононенко. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка.* 2010. № 20 (207). Ч. III. С. 175-183.

38. Bergmann H. *Between Obedience and Freedom, Woman's Role in the Mid-Nineteenth Century Industrial Novel*. Goteborg : Acta Universitatis Gothoburgensis, 1979. 169 p.
39. Godun C. *Od Biegunów do Prowadź swój pług przez kości umarłych – kilka uwag dotyczących recepcji fabularnego świata Olgi Tokarczuk w Rumunii*. URL: <https://journals.us.edu.pl/index.php/PPol/article/view/9554/7386>. (дата звернення: 11.08.2023 р.).
40. Rowland S. *From Agatha Christie to Ruth Rendell: British Women Writers in Detective and Crime Fiction*. Palgrave Macmillan, 2001. 236 p.
41. Wojcik-Dudek M. *Zwierzęta a dydaktyka literatury. Wokół szkolnej lektury powieści Olgi Tokarczuk Prowadź swój pług przez kości umarłych*. URL: <https://www.cceol.com/search/viewpdf?id=240892>. (дата звернення: 11.08.2023 р.).